

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ ІНКЛЮЗІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ: ПРОБЛЕМИ, ЗДОБУТКИ, МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Пшенична М. В.

ВСТУП

Будучи ключовою детермінантою розвитку інклюзивної економіки та найбільш наочним показником забезпечення інтересів населення й господарств у державі, фінансова інклюзія вже на початку 20-х років ХХІ сторіччя була визнана стрижневою стратегічною метою діяльності Національного банку України до 2025 року¹, здатною створити надійний фундамент для економічного зростання в країні.

Разом з тим, російська інтервенція по відношенню до України, яка, за твердженням дослідницької організації International Crisis Groupe, очолює рейтинг головних збройних конфліктів світу², спродукувала найбільшу в сучасній історії Європи кількість геополітичних, соціальних, фінансово-економічних викликів і безпекових загроз. І хоча повномасштабна війна змінила глобальну парадигму світу, проте український рух до імплементації фінансової інклюзивності лишився так само значущим і важливим. Про це, зокрема, свідчить той факт, що згадувана вище Стратегія Національного банку до 2025 року після дворічного впровадження була змінена 22 травня 2023 року на нову (безстрокову) інституційну стратегію «Фінансова фортеця України»³, орієнтовану на «об'єднання ключових учасників фінансової екосистеми для збереження фінансової стійкості, зміцнення потенціалу України та забезпечення фінансової інклюзії громадян».

Так, виняткова значущість побудови сталої рівнодоступності до фінансових продуктів, процесів і послуг для всіх категорій громадян, навіть попри значну невизначеність та волатильність середовища воєнного часу, мають стати головною задачею подальшої розбудови й імплементації кращих практик функціонування фінансового сектору,

---

¹ Стратегія Національного Банку України до 2025 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_NBU_2021-2022.pdf?v=4

² Топ збройних та політичних конфліктів у 2023 році: що про них відомо. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/04/03/infografika/svit/top-zbrojnyx-ta-politychnyx-konfliktiv-2023-rocz-i-pro-nyx-vidomo>

³ Стратегія Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/strategy>

націлених на підвищення фінансового добробуту, стимулювання економічного зростання та зменшення соціальної стратифікації у суспільстві.

В цьому аспекті максимально корисним є розуміння тих передумов і вихідних позицій, якими характеризувався український фінансовий сектор на момент початку повномасштабної агресії з боку країни-агресора, дослідження впливу воєнного стану на функціонування банківського, валютного, кредитного ринку та формування «економічного фронту» як національної ідеї та фактора національної безпеки⁴.

Крім того, з позиції бенчмаркінгу в рамках подальшого стратегічного планування макрофінансових активностей України, корисним є аналіз досвіду зарубіжних країн, в сучасній історії яких мали місце війни, збройні конфлікти, анексії територій та акти геополітичної військової агресії. До таких, зокрема, належать Грузія та Азербайджан.

1. Виклики і загрози забезпеченню фінансової інклюзії в Україні в умовах воєнного часу

Маючи на меті забезпечення руху держави в напрямку імплементації кращих стандартів Європейського Союзу на засадах відкритої економіки, торговельного співробітництва, безбар'єрності та прогресивної рівнодоступності до фінансового середовища в усіх його проявах широкому колу громадян, Україна за останні роки здійснила стрімкий крок вперед. Динамічна цифровізація, діджиталізація, масштабний онлайн-процесинг фінансової сфери та супутніх індустрій, віддалена ідентифікація завдяки Системі BankID НБУ та популяризація безконтактних платежів і розрахунків в Інтернеті серед різних груп суб'єктів – ще до початку повномасштабного вторгнення дозволили українській державі суттєво покращити показники фінансової інклюзії.

Зокрема, результати спільного дослідження Проекту USAID «Трансформація фінансового сектору» і Національного банку України, проведеного за методологією Міжнародної мережі фінансової освіти Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), дозволили констатувати зростання індексу фінансової грамотності українців з 11,6 балів у 2018 році до 12,3 балів у 2021 році⁵ із

---

⁴ Гетманцев Д. Пів року війни: Україна вистояла на економічному фронті. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3560208-pivroku-vijni-ukraina-vistoala-na-ekonomichnomu-fronti.html>

⁵ Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні у 2021. Звіт за результатами дослідження. Київ, 2021. 83 с. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Research_Financial_Literacy_Inclusion_Welfare_2021.pdf?v=4

21 максимально можливого. Відтак, здобуто поліпшення усіх базових компонентів індексу, серед яких: фінансові знання, фінансова поведінка та ставлення до фінансових питань засвідчили правильність обраного вектору руху державних фінансово-кредитних інституцій та установ щодо діджиталізації та розвитку онлайн-послуг, що, в свою чергу, посприяло підтримці вітчизняного фінансового сектору в умовах пандемії та постпандемічного відновлення.

З огляду на вище викладене, можна констатувати, що наявні індекси фінансової інклюзії у довоєнний період мали позитивну динаміку та значний потенціал для подальшого покращення. Тоді як, з моменту початку повномасштабної російської інтервенції реалії воєнного часу внесли суттєві зміни та корективи до існуючих програм.

Обумовлені активною фазою війни окупація значної частини українських територій та унеможливлення забезпечити на них централізовану діяльність фінансових установ, банківських, страхових, інвестиційних і кредитних організацій, суттєва міграція населення, масштабне пошкодження об'єктів інфраструктури та енергозабезпечуючих систем – все це значною мірою негативно позначилося на доступності фінансових послуг населенню й кризою в реалізації програм фінансового включення.

Відтак, головними викликами забезпечення фінансової інклюзії в Україні в умовах воєнного стали:

1) фізична неможливість отримати на прийнятних умовах широкий спектр фінансових послуг переважною більшістю громадян, які їх потребують та/або хотіли би споживати (особливо гостро дана загроза постала в сфері державних фінансів на тимчасово окупованих територіях);

2) обмежені спроможності по забезпеченню якісного конкурентного розвитку нової цифрової економіки, інфляційна нестабільність, розбалансування структури централізованих фінансових ресурсів, що, в свою чергу, загрожує турбулентністю вітчизняній фінансовій системі, проблемою бідності населення та ставить під загрозу забезпечення довгострокового економічного зростання шляхом реалізації фінансової інклюзії⁶.

І якщо перша група викликів в значній мірі залежить від успіхів Сил оборони на фронті й може бути в значній мірі вирішена в результаті деокупації всіх територій України, то друга – потребує нагального розв'язання та пошуку способів досягнення принципів G-20 з впровадження

---

⁶ Питання розвитку фінансової інклюзії в Україні. Частина перша. URL: <https://www.ema.com.ua/news/chastina-persha-digital-financial-inclusion-ukrainian-agenda/>
172

фінансової інклюзії⁷. Лише трансформаційний вектор інтенсивного розвитку ринку фінансових послуг й гарантування його доступності для широкого кола споживачів пришвидшить реалізацію проєвропейських реформ та забезпечить невідкладний рух України у бік цифрового прогресу та інклюзивності національного фінансового сектору.

Таким чином, невідкладними форматами протидії існуючим загрозам для фінансової інклюзії мають стати імплементація наступних кроків:

- відкритість та ефективна регуляція (у тому числі, нормативна й законодавча) цифровізації фінансового продуктового середовища, програмних засобів, відкритого банкінгу, захисту прав споживачів цифрових фінансових послуг згідно з Директивою ЄС про платіжні послуги (PSD2)⁸;

- сприяння різноманіттю та взаємній інтеграції цифрових фінансових послуг в рамках інклюзивно-орієнтованої фінансової системи через процедуру спрощення ідентифікації користувача, забезпечення мінімізації його ризиків і кіберзагроз;

- зміцнення цифрової і фінансової грамотності як невід'ємної складової національної безпеки.

Варто наголосити, що та консолідація українського суспільства, яка відбулася від моменту повномасштабного російського вторгнення й триває донині, дозволяє оптимістично оцінити прогнози щодо ступеню готовності українців долучитися до підтримки й подальшої розбудови фінансового сектору України шляхом більшої особистої долученості до прогресивних, інклюзивних фінансових систем, а також сприяти підтримці надійного економічного фронту як під час війни, так і в повоєнні роки.

2. Аналіз існуючих інструментів розвитку фінансової інклюзії України часів воєнної доби

Попри наявні нині виклики і загрози розвитку фінансової інклюзії, українським інституціям таки вдалося саме під час війни максимально швидко та якісно інтегрувати у фінансову практику господарювання прогресивні та дієві інструменти для централізованого та децентралізованого фінансування надважливих у воєнний час цільових програм, проєктів та соціально-значущих ідей.

Так, наявність гострої потреби в забезпеченні покриття дефіциту коштів уряду, підприємств і домогосподарств шляхом акумуляції

---

⁷ G20 High-Level Principles for Digital Financial Inclusion. China, 2016. 32 p. URL: <https://www.gpfi.org/sites/gpfi/files/documents/G20%20High%20Level%20Principles%20for%20Digital%20Financial%20Inclusion%20-%20Full%20version-.pdf>

⁸ URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Payment_Services_Directive

вільного оборотного капіталу не на засадах строковості та платності, а саме з метою реалізації проєктів соціально-орієнтованого бізнесу дозволили вітчизняним компаніям, волонтерам і благодійним установам в дуже короткий проміжок часу від початку повномасштабної агресії популяризувати такий напрямок інвестування як краудфандинг.

На думку д.е.н., професора Анатолія Мазаракі, саме краудфандинг став одним із найдоступніших та найуспішніших способів залучення коштів на забезпечення підтримки протидії російській агресії.⁹ Спостерігається безпрецедентне започаткування ініціатив українських та зарубіжних громадян щодо фінансування гуманітарних та військових потреб в Україні.

І хоча в розвинутих країнах світу краудфандинг (від англ. «crowd» і «funding» – «фінансування громадою») є інструментом фінансування переважно технологічних стартапів високої соціальної цінності, проте вітчизняний досвід дозволяє визначити, що в умовах воєнного стану краудфандинг дозволяє акумулювати зусилля громадськості навіть довкола співтворення значно ширшого кола проєктів.

За даними сайту Громадський простір, лише за перші 7 місяців війни в нашій країні було зареєстровано більше 2000 неприбуткових громадських організацій та благодійних фондів¹⁰, що акумулюють фінансові ресурси для різних потреб воєнного часу. Так, на вітчизняних краудфандингових платформах можна зустріти проєкти, які мають відношення до медичних установ, матеріально-технічного забезпечення ЗСУ та тероборони, організації евакуації та надання гуманітарної допомоги населенню, що постраждало в результаті бойових дій тощо.

Варто зауважити, що особливість краудфандингу як дієвого сучасного інструменту фінансової інклюзії полягає в його концепті: максимально швидко та прозоро об'єднати зусилля фінансових донорів не на засадах строковості та платності, а на основі відкритої публічної мотивації до добровільного фінансування проєктів, що матимуть потужну соціальну цінність.

Тож, кошти від краудфандингу це не лише фінансова допомога від суб'єктів-донорів, а й значна моральна підтримка для підприємців (реципієнтів, що потребують фінансування). Адже довіра до проєкту вимірюється не фінансово-економічними показниками, а моральною й соціальною ефективністю використання залучених коштів.

---

⁹ Мазаракі А., Волосович С. Краудфандинг благодійності в умовах протидії збройній агресії. *SCIENTIA-FRUCTUOSA (Вісник Київського національного торговельно-економічного університету)*. 2023. № 147 (1). С. 4–16. DOI: [https://doi.org/10.31617/1.2023\(147\)01](https://doi.org/10.31617/1.2023(147)01)

¹⁰ Краудфандинг для нашої перемоги. URL: <https://www.prostir.ua/?news=kraudfandynh-dlya-nashoji-peremohy>

Невід’ємною складовою успіху технології краудфандингу в Україні в умовах воєнного часу можна вважати той факт, що презентація реципієнтного проєкту та його потреби широко висвітлюються на спеціальних Інтернет-платформах з персоналізованим супроводом, що робить процес долучення відкритим, зрозумілим, доступним, прозорим і масовим. Окреслений підхід, побудований на засадах глобальної діджиталізації, сприяє фінансовій інклюзії та суспільній довірі до нових фінансових технологій завдяки можливостям контролювати всі етапи збору та реалізації коштів, а також робити внески донорам з-за кордону, у тому числі віртуальними активами¹¹.

Відтак, стає очевидним, що технологія краудфандингу в контексті фінансової інклюзії має успішний досвід апробації в умовах військового стану та матиме не менш високу актуальність для вітчизняних суб’єктів господарювання і в часи повоєнної відбудови. Тож, цілком доцільною є подальша імплементація заходів по усуненню стримуючих факторів на шляху до розвитку краудфандингу в Україні й побудови безбар’єрності цифрового фінансового сектору, а саме:

- розширення рівня знань населення щодо здійснення інвестиційної діяльності на краудфандингових платформах;
- формування законодавчої і нормативно-правової бази для врегулювання процедур проведення краудфандингу;
- покращення способів комунікації між інвесторами (донорами) та розробниками краудфандингових проєктів;
- забезпечення прозорості зборів коштів та зручність їх переказу;
- створення спеціалізованих консультаційних служб для надання необхідної інформації та технологічного супроводу по оформленню проєктів.

Окреслені заходи дозволять забезпечити належні організаційно-правові, інформаційні, технічні та економічні засади для подальшого розвитку краудфандингу як надійного інвестиційного механізму в Україні та сприятимуть розвитку фінансової інклюзії.

Не менш успішною та актуальною в умовах воєнного часу є практика залучення широкого кола громадян до опанування альтернативних механізмів акумуляції фінансових ресурсів заради забезпечення виконання актуальних цільових державних програм – зокрема, потреб Збройних Сил України. В цьому контексті, одним із найперспективніших видів державних інвестиційних інструментів в умовах воєнного часу

---

¹¹ Орехов М.О. Управління моделями фінансової інклюзії у контексті розвитку глобальної діджиталізації. *Економіка і організація управління*. 2022. № 1 (45). С. 127–139. DOI: <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2022.1.13>

виступають військові облигації внутрішньої державної позики (ОВДП), емісія яких в нашій країні відбулася згідно з постановою № 156 Кабінету Міністрів України від 25 лютого 2022 року¹².

Будучи цінним папером, емітентом якого виступає держава в особі Міністерства фінансів України, військові облигації дозволяють акумулювати кошти фізичних і юридичних осіб у вигляді реалізації цінного паперу як на первинному ринку – від емітента до дилера (державного (у т.ч. НБУ) чи комерційного банку, інвестиційного фонду, фінансово-кредитної установи), так і на вторинному ринку – від дилера до фізичних і юридичних осіб, готових здійснити купівлю навіть однієї військової облигації з номінальною вартістю 1000 гривень, або в еквіваленті даної суми в доларах США чи євро.

Завдяки реалізації принципів фінансової інклюзії по відношенню до військових облигацій уряду вдалося досягти безумовно-позитивної тенденції в зміні складу і структури покупців ОВДП: якщо до початку повномасштабної війни купівля облигацій була прерогативою банків і юридичних осіб, то з 24 лютого 2022 року інтерес до даного виду цінних паперів з боку населення зріс у рази. Так, станом на 1 березня 2023 року портфель ОВДП фізичних осіб, за даними національного аналітичного порталу Finance.ua, сягнув 32 млрд гривень¹³.

Варто зауважити, що військові ОВДП України стали активом з винятковим рівнем доступності для всіх категорій громадян завдяки можливості їх електронного придбання не лише в кабінетах онлайн-банкінгу, але й в застосунку єдиного порталу державних послуг «Дія». Таким чином, покупець не має потреби проходити окрему авторизацію чи забезпечувати верифікацію походження коштів, нести додаткові фінансові витрати, пов'язані зі сплатою комісійної винагороди за відкриття рахунку в цінних паперах, за операції з придбання чи за зберігання облигацій, залучати до роботи фінансові установи, консалтингові агенції чи професійних посередників фондового ринку – військові ОВДП є цілковито доступні в кожному смартфоні. При чому, на відміну від інших видів фінансових активів інвестиційного чи депозитного характеру, доходність за військовими облигаціями не оподатковується. Відтак, держава гарантує виплату повної суми грошової компенсації – відшкодування пред'явникам облигацій їх номінальної вартості з виплатою доходу відповідно до умов розміщення.

---

¹² Про випуск облигацій внутрішньої державної позики «Військові облигації» : Постанова Кабінету Міністрів України від 25 лютого 2022 р. № 156. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-2022-%D0%BF#Text>

¹³ Де і як купити ОВДП у 2023 році. URL: <https://finance.ua/ua/saving/ovdp-2023>

Таким чином, можемо зробити висновок, що військові облигації внутрішньої державної позики як приклад успішної фінансової інклюзії та взаємовигідної співпраці держави і суспільства, виступають механізмом ефективної цільової взаємодії, здатної в складних та нестабільних умовах воєнного стану зберегти та примножити заощадження юридичних і фізичних осіб, вирішити питання централізованого фінансування оборонних потреб держави, а також спільними зусиллями досягти головної мети – наблизити час перемоги.

3. Досвід Грузії та Азербайджану в рамках підтримки фінансового сектору

Опинившись в епіцентрі головного збройного конфлікту з часів Другої світової війни, Україна має безліч викликів не лише військового характеру, але й фінансової природи як невід’ємної компоненти життєздатності держави та її національної безпеки. В цьому контексті є вкрай важливим дослідження досвіду країн, що також зіштовхнулись з військовою агресією з боку країн-сусідів та аналіз ключових кроків їх повоєнної відбудови.

До таких, зокрема, належить Грузія (російсько-грузинська війна 2008 року) та Азербайджан (багаторічний Карабаський конфлікт).

Як зазначив професор міжнародних відносин Оксфордського університету Нейл МакФарлейн¹⁴ коротка, але руйнівна війна в Грузії спричинила істотні економічні втрати для країни, створивши додаткове навантаження на державну скарбницю через ліквідацію завданих війною збитків, анексію територій Південної Осетії та Абхазії, втрату людського капіталу та масштабні геополітичні наслідки, що позначилися на міжнародному партнерстві, унеможливаючи швидке членство країни в альянсах та союзах, а також суттєво обмежуючи участь грузинського бізнесу в світовому розподілі продуктивних сил.

Так, якщо у 2003–2005 рр., за даними Standard&Poor’s, експорт показував щорічний приріст на 36%, то через конфлікт він знизився до 8%. В свою чергу макроекономічні показники, також стрімко падали: темпи зростання ВВП Грузії знизилися з 9% до 2% у рік конфлікту і до рецесії, починаючи з 2009 року. Відповідно, закриття підприємств, зростання рівня безробіття, інфляція, порушення ключових експортних зв’язків з країною-агресором призвели до суттєвого перегляду існуючих стратегій розвитку держави заради збереження фінансової системи.

---

¹⁴ Постреволюційна Грузія на межі? Нейл МакФарлейн. 2012. URL: <https://krytyka.com/ua/articles/postrevolyutsiyana-hruziya-na-mezhi>

Проте урядова стратегія економічного зростання, що ґрунтувалася на залученні іноземних інвестицій, також не стала вирішенням проблем через неможливість її реалізувати в умовах Світової фінансової кризи 2008 року, глобальної економічної невизначеності й недовіри інвесторів, обумовленої війною.

Відтак, як влучно узагальнив професор С.В. Іванов, відновлення економіки Грузії почало відбуватися за рахунок кредитів міжнародних фінансових інститутів: МВФ, Світовий банк і Євросоюз надали 4,5 млрд. дол. (з яких кредити – 2,5 млрд дол., а 2 млрд дол. – грант). Рівень державного боргу подвоївся й склав 42% ВВП¹⁵.

Попри наявність вимог МВФ до уряду Грузії щодо реформування економіки, скорочення фінансових витрат на утримання держслужбовців, переведення забезпечуючого сектору в режим економії та вільного встановлення курсу національної валюти, позитивні зміни почали відбуватися після переорієнтації розвитку фінансової системи в бік інклюзивності.

Так, на сьогоднішній день, Грузія хоч і має індекс фінансової грамотності за результатами 2021 року нижче українського (12,1 проти 12,3 в Україні), однак за останнє десятиліття саме Грузія стала лідером у впровадженні реформ податкового, митного, антикорупційного сегменту, переформатування бізнес-середовища, зміни підходів до державного управління та впровадження реформ фінансового сектору першого покоління, згідно з щорічними звітами Doing Business та іншими міжнародними рейтинговими дослідженнями.

Тож, наразі, стейкхолдери грузинської сторони спільно з Групою Світового банку¹⁶ в рамках регіональної європейського співпраці і взаємодії продовжують роботу над реформами другого покоління¹⁷, що мають вже в найближчій перспективі забезпечити диверсифікацію й зростання фінансового сектору, покращити фінансову доступність національних продуктів та послуг фінансово-кредитного, страхового, інвестиційного сегменту та, з рештою, забезпечити зростання фінансової інклюзії в Грузії як невід'ємної складової євроінтеграційного руху й міжнародного партнерства.

---

¹⁵ Іванов С.В. Економічне відновлення і розвиток країн після збройних конфліктів та воєн: невтрачені можливості для України. *Економіка України*. 2019. № 1 (686). С. 75–89. URL: <http://er.dduvs.in.ua/handle/123456789/6678>

¹⁶ Global Economic Prospects. June 2023. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/6e892b75-2594-4901-a036-46d0dec1e753/content>

¹⁷ Bank of Georgia Group PLC 4Q22 and FY22 results. URL: <https://bankofgeorgiagroup.com/storage/toolkit/Bank%20of%20Georgia%20Group%20PLC%204Q22%20and%20FY22%20Results.pdf>

В свою чергу, Азербайджан, вибудовуючи історію своєї незалежної країни, також зіштовхнувся з територіальними утисками й окупацією 20% своїх територій з боку Вірменії. Як результат, втрати сотні млрд дол. США та неможливість в повному обсязі розкрити свій економічний потенціал через втягнення в багаторічний збройний конфлікт, змусили організувати національне господарство таким чином, аби досягти економічної і фінансової незалежності шляхом звільнення своїх територій військовим шляхом¹⁸. І починаючи з вересня 2020 року, ключовим вектором реінтеграції деокупованих територій до національної фінансової системи є прискорена відбудова зруйнованих міст Фізулі й Агдама та включення регіону до бюджетоформуючих. Відтак, наявність робочих місць, зростаючий фінансовий добробут й спроможність суспільства користуватися доступними фінансовими послугами в межах національного фінансового середовища сприятиме забезпеченню інклюзивності та безбар'єрності взаємодії з фінансово-кредитними інститутами широкого колу членів громади заради розвитку країни.

Таким чином, не викликає сумнівів той факт, що досягнення фінансової інклюзії та побудова національної інклюзивної економіки не лише дозволяє реалізовувати глобальні стратегії розвитку окремих держав, але й безпосереднім чином пов'язані з фінансовою безпекою, взаємодією та бенчмаркінгом кращих напрацювань людства в контексті фінансового розвитку.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження було окреслено тенденції імплементації фінансової інклюзії в програмах економічного розвитку України до початку повномасштабної російсько-української війни та проаналізовано зміни, які відбулися у підходах до підтримки й розбудови фінансової системи в ході триваючої військової агресії з боку країни-терориста.

Так, попри позитивну динаміку зростання індексу фінансової грамотності серед українців у 2021 році та збільшення доступності фінансових продуктів широкому колу громадян, військові дії суттєво обмежили долученість тимчасово окупованих територій до централізованого сегменту фінансової системи держави, а також призвели до появи нових викликів і загроз, що потребують вирішення й якнайшвидшого усунення шляхом інтенсивного розвитку, цифровізації фінансових процесів та загальної діджиталізації бізнес-середовища.

---

¹⁸ Азербайджан – успіх економічного розвитку за 30 років. URL: https://gdip.com.ua/pages/view/azerbajdzhan_usph_ekonomchnogo_rozvitku_za_30_rokv_photo

Крім того, було визначено та досліджено ті дієві механізми й фінансові інструменти, широка імплементація яких припала саме на період дії воєнного стану та стала адекватною протидією наявним загрозам економічній безпеці держави. Так, популяризація краудфандингу в Україні дозволила активізувати процедуру фінансового донорства серед широкого загалу суспільства заради фінансування соціально-значущих потреб воєнної доби. Тоді як широка доступність та цифровий авторизований супровід купівлі військових облігацій внутрішньої державної позики користувачами з числа не лише юридичних, але й фізичних осіб – дозволили на взаємовигідних засадах акумулювати Міністерством фінансів кошти цільового призначення на забезпечення потреб Збройних Сил України та підвищити рівень збереження й примноження статків власників державних цінних паперів внаслідок володіння даним фінансовим активом.

З метою подальшої розбудови фінансової системи України не лише в умовах воєнної доби, але й в післявоєнний період варто зважати на досвід інших держав, що також в своїй сучасній історії стали вимушеними учасниками збройних конфліктів. Так, грузинський і азербайджанський досвід відбудови стійкості фінансової системи дозволяє констатувати, що реалізація реформ у галузі високотехнологічного банківського, інвестиційного, податкового та антикорупційного бізнес-середовища значно розширюють можливості учасників фінансового ринку, сприяють інтеграції інноваційних фінансових продуктів і технологій у цифровий економічний простір країн, а також дозволяють забезпечити рух в напрямку підвищення фінансової інклюзії та побудови ефективної економіки інклюзивного типу.

Окреслені фактори становлять високу цінність для української перемоги над ворогом та забезпечення національної фінансово-економічної безпеки.

АНОТАЦІЯ

В роботі представлено результати дослідження фінансової інклюзії України на момент початку повномасштабної війни та зміну її показників в умовах активної фази конфлікту. Окреслено еволюцію стратегій Національного банку України та відслідковано роль забезпечення фінансової інклюзії в контексті збереження фінансової стійкості та зміцнення економічного потенціалу України у період випробувань. Встановлено дві групи викликів забезпечення фінансової інклюзії та запропоновано напрямки протидії виявленим загрозам. Досліджено найбільш дієві інструменти фінансової інклюзії, що набули

особливої популярності в Україні саме в період воєнного часу. Проаналізовано сутність і роль краудфандингу як фінансового донорства, заснованого на засадах публічності та цифрової технологічності, узагальнено підходи щодо забезпечення його подальшої безбар'єрності. А також визначено феномен популяризації військових облігацій внутрішньої державної позики як надійного фінансового активу воєнного часу. На засадах бенчмаркінгу проаналізовано досвід фінансових реформ Грузії та Азербайджану в рамках їх повоєнної відбудови, що становить цінність для подальшого планування фінансових кроків України в напрямку євроінтеграційного руху й забезпечення фінансової інклюзії.

Література

1. Стратегія Національного Банку України до 2025 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_NBU_2021-2022.pdf?v=4 (дата звернення: 15.06.2023).

2. Топ збройних та політичних конфліктів у 2023 році: що про них відомо. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/04/03/infografika/svit/top-zbrojnyx-ta-politychnyx-konfliktiv-2023-roczy-pro-nux-vidomo> (дата звернення: 12.06.2023).

3. Стратегія Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/strategy> (дата звернення: 15.06.2023).

4. Гетманцев Д. Пів року війни: Україна вистояла на економічному фронті. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3560208-pivroku-vijni-ukraina-vistoala-na-ekonomichnomu-fronti.html> (дата звернення: 21.06.2023).

5. Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні у 2021. Звіт за результатами дослідження. Київ, 2021. 83 с. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Research_Financial_Literacy_Inclusion_Welfare_2021.pdf?v=4 (дата звернення: 20.06.2023).

6. Питання розвитку фінансової інклюзії в Україні. Частина перша. URL: <https://www.ema.com.ua/news/chastina-persha-digital-financial-inclusion-ukrainian-agenda/> (дата звернення: 20.06.2023).

7. G20 High-Level Principles for Digital Financial Inclusion. China, 2016. 32 p. URL: <https://www.gpfi.org/sites/gpfi/files/documents/G20%20High%20Level%20Principles%20for%20Digital%20Financial%20Inclusion%20-%20Full%20version-.pdf> (дата звернення: 12.06.2023).

8. Директива про платіжні послуги // Вікіпедія: вільна енциклопедія URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Payment_Services_Directive (дата звернення: 17.06.2023).

9. Мазараки А., Волосович С. Краудфандинг благодійності в умовах протидії збройній агресії. *SCIENTIA-FRUCTUOSA (Вісник Київського національного торговельно-економічного університету)*. 2023. № 147 (1). С. 4–16. DOI: [https://doi.org/10.31617/1.2023\(147\)01](https://doi.org/10.31617/1.2023(147)01)

10. Краудфандинг для нашої перемоги. URL: <https://www.prostir.ua/?news=kraudfandynh-dlya-nashoji-peremohy> (дата звернення: 14.03.2023).

11. Орехов М. О. Управління моделями фінансової інклюзії у контексті розвитку глобальної діджиталізації. *Економіка і організація управління*. 2022. № 1 (45). С. 127–139. DOI: <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2022.1.13>

12. Про випуск облігацій внутрішньої державної позики «Військові облігації»: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 лютого 2022 р. № 1 56. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.06.2023).

13. Де і як купити ОВДП у 2023 році. URL: <https://finance.ua/ua/saving/ovdp-2023> (дата звернення: 18.06.2023).

14. МакФарлейн Н. Постреволюційна Грузія на межі? 2012. URL: <https://krytyka.com.ua/articles/postrevolyutsiyna-hruziya-na-mezhi> (дата звернення: 17.06.2023).

15. Іванов С. В. Економічне відновлення і розвиток країн після збройних конфліктів та воєн: невтрачені можливості для України. *Економіка України*. 2019. № 1 (686). С. 75–89. URL: <http://er.dduvs.in.ua/handle/123456789/6678> (дата звернення: 16.06.2023).

16. Global Economic Prospects. June 2023. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/6e892b75-2594-4901-a036-46d0dec1e753/content> (дата звернення: 20.06.2023).

17. Bank of Georgia Group PLC 4Q22 and FY22 results URL: <https://bankofgeorgiagroup.com/storage/toolkit/Bank%20of%20Georgia%20Group%20PLC%204Q22%20and%20FY22%20Results.pdf> (дата звернення: 20.06.2023).

18. Азербайджан – успіх економічного розвитку за 30 років. URL: https://gdip.com.ua/pages/view/azerbajdzhan_usph_ekonomchnogo_rozvitku_za_30_rokv_photo (дата звернення: 21.06.2023).

Information about the author:

Mariia Pshenychna

Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor at the Department of Finance and Accounting
Institute of Economic and Management
Open International University of Human Development “Ukraine”
23, Lvivska str., Kyiv, 03115, Ukraine